

մեծամիտ և կամակոր լինելով, դիմադրում են թագավորի կամքին քրիստոնեական կրոնի վերաբերմամբ, հետևելով իրենց կանանց և հարճերի կամքին: Եվ թագավորը, չկարողանալով այս բանը ներել, գցում է երկրային պսակը, գնում է երկնային պսակի հետևից, շուտով հասնելով այն տեղը, ուր Քրիստոսի ճգնավորը Մանին լեռների քարայրում էր ապրել:

Այստեղ ես ամաչում եմ ասել ճշմարտությունը, մանավանդ թե մեր ազգի անօրենությունն ու ամբարշտությունը, մեծամեծ ողբերի և արտասուքների արժանի նրանց գործը: Որովհետև նրա հետևից մարդ են ուղարկում, կանչում են, որ գա թագավորությունը շարունակի, խոստանալով նրա կամքով վարվել: Իսկ երբ Սուրբը չի համաձայնում, նրան թունավոր ըմպելիք են տալիս, ինչպես հնում աթենացիները Սոկրատին տվին մոլեխինդը, կամ մերն ասելով՝ կատաղած եբրայեցիները մեր Աստծուն տվին լեղի խառնած ըմպելիք: Այսպես անելով նրանք իրենց վրայից հանգցրին աստվածապաշտության բազմափայլ ճառագայթը:

Այս պատճառով ես իմ ժողովրդի վրա ողբալով ասում եմ՝ ինչպես ասել է Պավղոսն իր ժողովրդի և Քրիստոսի խաչի թշնամիների մասին, բայց ասում եմ ոչ իմ խոսքերը, այլ Սուրբ հոգու. – Ով չար և ստահակ ազգ, ազգ՝ որ իր սիրտը չուղղեց և որի հոգին Աստծուն հավատարիմ չմնաց: Արամյան մարդիկ, մինչև երբ պիտի մնաք անզգա, ինչու եք սիրում ունայնությունը և անաստվածությունը: Դուք չիմացաք, որ Տերը սքանչելի դարձրեց իր Սրբին, և նա ձեզ չի լսի, երբ դուք աղաղակելով նրան դիմելու լինեք: Դուք բարկանալով մեղանչեցիք, բայց ձեր անկողիներում չզոջացիք, որովհետև անօրեն զենում (մատաղ) կատարեցիք և արհամարհեցիք նրան, ով հույսը դրել էր տիրոջ վրա: Այս պատճառով ձեր վրա կհասնի որոգայթ, որը դուք չիմացաք, և այն որսը, որ դուք որսացիք, նա ձեզ կբռնի, և նույն որոգայթով կբռնվեք: Իսկ նրա անձը Աստծով կցնծա, իր փրկությամբ կուրախանա և իր ամբողջ էությանմբ կասի. Տեր, ով է քեզ նման:

Եվ որովհետև այս բոլորը ճշմարիտ այսպես է, ապա և մենք մխիթարվենք մեր նեղությունների մեջ: «Եթե կանաչող ծառին այսպես արին, ասում է Քրիստոս, ապա չորին ինչ կանեն»: Արդ՝ երբ նրանք այսպես վարվեցին Աստծու համար իրենք իրենց նվաստացրին, թագավորությունից հրաժարվելով, այլևս մենք ինչ կարող ենք ասել Աստծուն՝ ձեր կողմից մեզ հասած նեղությունների համար, մեզ՝ որ սովոր ենք նեղությունների և աղքատության: Բայց և այնպես կասեմ, ով ձեզանից մեզ համար ապրուստ, ով ուսուցիչների մոտ միջնորդություն, ով համոզիչ կամ խրախուսական խոսք, ով մեր գնալիս բեռնակիրներ, ով մեր եկած ժամանակ հանգիստ, ով մեզ տուն կամ իջևան պատրաստեց: Թողնում եմ մյուս բաները, որովհետև դուք չսանձահարեցիք չար լեզուներն ու տգիտությունը, նրանց սնոտի փառամոլությամբ և

կատաղի լեզվագարությամբ, այլ ձեր ուսումնաստյաց բարքով նրանց անմտությունը հրահրելով բորբոքեցիք ավելի քան Բաբելոնի հնոցը:

Այս պատճառով յուրաքանչյուր մեկը իր համար առանձին քուրմ է և պաշտոնյա, ինչպես ասում է Սուրբ գիրքը, որ հարմար է գալիս ներկա պայմաններին, երբ շատերն են, որ խոսում են աստվածային նյութերի մասին, բայց առանց հասկանալու խնդրի էությունը, և խոսողները ոչ թե Սուրբ հոգու հաճույքով են ընտրված, այլ օտարի: Ուստի ապշեցուցիչ են այն ճառերը և սարսափելի մտածող մարդկանց համար, որովհետև խոսողը խոսում է Աստծու և աստվածային նյութերի մասին, բայց խոսողի միտքն ուղղված է դեպի օտարը: Որովհետև նա հոգում է ոչ թե խոսած նյութի մասին և ոչ էլ խոսում է մեղմ և հեզաբար, ինչպես որ պատվիրված է, թե «ոչ ոք դուրսը նրա ձայնը չսի», այլ հոգում է մարդկային փառքի համար, և որոտագին հնչեցնում են մարդկանց լսելիքին: Նրանց շատախոսությունը հորդաբար հոսում է իբրև աղբյուրից, ինչպես ասաց հներից մեկը, և բորբոքեցնում են կոչունքներն ու հրապարակները: Ո՞ր մտածող մարդը չի ողբա դրանց մասին, այլև, - թող ոչ ոք չնեղանա, - նրանց մասին, որ դրանց հորդորում են այսպես լինել: Ես ինձ զսպում եմ Քրիստոսի խոսքը կրկնել, թե նրանք պետք է վճարեն վրեժը արդար Աբելի արյունից սկսած մինչև Զաքարիայի արյունը, որ թափվեց տաճարում սեղանի առաջ:

Այստեղ կարճում ենք մեր խոսքը, զուր նեղություն չկրելով խոսելու մեռածների ականջներին: Բայց Սուրբ Տրդատի մասին մեր պատմածը ճշմարիտ է, նրան մահվան դեղ խմցնելով՝ զրկվեցին նրա շնորհի ճառագայթների լույսից: Նա թագավորեց հիսունվեց տարի:

Ավարտվեց երկրորդ գիրքը

Հայոց մեծերի առաջադիմության:

ՀԱՏՎԱԾ ԵՐՐՈՐԴ

Ա

Ոչ հին տարիների պատմություն է ունեցել մեր երկիրը, ոչ էլ ժամանակի կարճության պատճառով կարողացանք կարդալ հունական բոլոր աղբյուրները, ոչ նույնիսկ Դիոդորի¹⁵² գրվածքները մեր ձեռքի տակ են, որ աչքերս նրա վրա պահելով բոլորն անմոռաց շարադրեինք, որպեսզի բաց չթողնեինք որևէ գլխավոր և պիտանի բան, որ արժան է մեր պատմության մեջ հիշատակելու: Այլ որքան ջանք ու հիշողություն բավականացան, մենք ստուգությամբ պատմեցինք Ալեքսանդր Մեծից մինչև Սուրբ Տրդատի մահը, որ ժամանակով մեզանից շատ վաղ է ու առաջ: Ուստի մեզ չպետք է մեղադրես ու պարսավես, որովհետև ահա ինչ որ մեր ժամանակները կամ քիչ առաջ պատահել է, քեզ անսխալ կպատմեմ, սկսելով երրորդ գիրքը, անցքերը Սուրբ Տրդատից հետո մինչև Արշակունյաց ցեղի դադարելը թագավորությունից, հասարակ լեզվով այս պատմություններն անելով, որպեսզի այնպես չերևա, թե մեկը փափագում է կարդալու պերճաբանությունից գրավվելով, այլ մեր պատմածների ճշմարտության կարոտելով՝ հաճախակի և անդադար կարդան մեր հայրենիքի պատմությունը:

Բ

ԱՅՆ ՄԱՍԻՆ,ԹԵ ԻՆՉ ԱՆՅՔԵՐ ՊԱՏԱՀԵՅԻՆ ՄԵԾՆ ՎՐԹԱՆԵՍԻՆ ԵՎ ԵՐԵՔ

ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՆ ՏՐԴԱՏԻ ՎԱԽՃԱՆՎԵԼՈՒՑ ՀԵՏՈ

Տրդատի վախճանվելու ժամանակ Մեծն Վրթանեսը պատահամբ գտնվում էր Սուրբ Հովհաննեսի վկայարանում, որ նրա հայրն էր շինել Տառնում: Այստեղ այդ լեռան բնակիչները նախարարների թելադրությամբ դավ սարքեցին, կամենալով նրան սպանել: Բայց նրանք աներևույթ ձեռքով կապվեցին, ինչպես հնում այն Եղիսեի

---

152 Դիոդոր Սիկիլիացին հույն պատմագիր է, որ ապրել է Ա. դարում ն. Ք.: Նա գրել է ընդհանուր պատմություն 40 գրքից բաղկացած, որոնցից առաջին հինգ գրքերն ամփոփում են դիցաբանական ժամանակները մինչև Տրոյայի կործանումը: Շարունակությունն ամփոփում է պատմական ժամանակները մինչև 60 թվականը ն. Ք. ժամանակագրական կարգով իբրև տարեգրություն: Նրա աղբյուրները հնագույն ժամանակի պատմական գրվածքներ են, որոնք կորած են այժմ, և որոնցից նա քաղվածքներ է անում: Նրա այս Պատմությունից, որի վրա աշխատել է 30 տարի, մեզ հասել է միայն առաջին մասը, 15 գիրք: Մյուս մասերից քաղվածքներ են մնացել ուրիշ հեղինակների մոտ:

Ժամանակ¹⁵³, կամ նույն ինքն Քրիստոսի՝ մեր Աստծու Ժամանակ հրեաները գետնին զարկվեցին, այնպես որ Վրթանեսը առանց որևէ վնասի անցավ գնաց Եկեղյաց զավառի Թիլ ավանը, որտեղ գտնվում էր նրա Արիստակես եղբոր հանգստարանը, և սուգ էր անում Հայաստանի վրա, որ անիշխանության մեջ մնալով՝ նախարարական ցեղերը մեկը մյուսի դեմ ելան իրար կոտորելու, որով երեք տոհմեր՝ Բզնունականը, Մանավազյանը և Որդունին, ոչնչացան մեկը մյուսի ձեռքով:

Գ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐԻՍԻ ՄԱՀԸ ԲԱՐԲԱՐՈՍՆԵՐԻ ՁԵՌՔՈՎ

Մեծ վճռականությամբ երանելի Տրդատը վրեժխնդիր էր լինում հավատի և վարքի համար, մանավանդ նրանց հանդեպ, որոնք իր իշխանության հեռավոր տեղերումն էին ապրում: Ուստի նրա մոտ եկան հյուսիս - արևելյան կողմերի գործակալները, Փայտակարան կոչված հեռավոր քաղաքի վերակացուները և ասացին թագավորին. «Եթե կամենում եք այն կողմի մարդկանց ըստ այս հավատի ուղիղ կառավարել, ապա նրանց եպիսկոպոս ուղարկիր Սուրբ Գրիգորի սերնդից, որովհետև մեծ փափագով խնդրում են, և մենք հաստատ գիտենք, որ Գրիգորի հռչակաված անվան պատճառով կակնաձեն նրա սերնդից և նրա հրամանի համաձայն կվարվեն»: Երանելի Տրդատը համաձայնելով՝ նրանց եպիսկոպոս է տալիս մանուկ Գրիգորիսին, Վրթանեսի երեց որդուն: Թեպետ նրա անչափահասությանը նայելով, այս բանը կանոնի դեմ էր համարվում, բայց նկատելով նրա հոգու մեծությունը և հիշելով, որ Սողոմոնը տասներկու տարեկան հասակում թագավորեց իսրայելացիների վրա, մեծ վստահությամբ ուղարկեց մի ոմն Սանատրուկի հետ, որ իր Արշակունի ցեղից էր:

Նա գնալով՝ բարի օրինակ էր դառնում ըստ հայրենական առաքինությունների վարվելով, բայց կուսությամբ գերազանցելով հայրերից, իսկ պատժելու կողմից՝ թագավորին հավասարվելով: Իսկ երբ Տրդատի վախճանվելու լուրը հասավ, բարբարոսները նույն Սանատրուկի և ուրիշ մի քանի միշտ սուտ խոսող աղվանների դավերով, երանելի Գրիգորիսին սպանեցին Վատնյան դաշտում, Կասբիական կոչված ծովի մոտ, ձիերի ոտնատակ տալով: Նրա սարկավագները նրա մարմինը բերին Փոքր Սյունիք, թաղեցին Ամարաս ավանում: Իսկ Սանատրուկը թագ դնելով իր

---

153 Եղիսե մարգարեի վերաբերմամբ Խորենացին նկատի ունի այն անցքը, որ երբ Եղիսեն գնում էր ճանապարհով, մի խումբ մանր երեխաներ դուրս եկան և ծաղրելով կանչում էին նրան. «Ել, կնդակ, ել, կնդակ», (Եղիսեն ճաղատ էր): Եղիսեն նրանց անիծեց և իսկույն անտառից դուրս եկան երկու արջ և երեխաներից քառասներկուսին կոտորեցին:

զլուխը՝ գրավեց Փայտակարան քաղաքը, և մտածում էր ամբողջ Հայաստանին տիրել օտար ազգերի օգնությամբ:

Դ

ԲԱԿՈՒՐ ԲԴԵՇԽԻ ԱՆՋԱՏՎԵԼԸ ՀԱՅՈՑ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԵՎ ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐԻ

ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ՝ ԽՈՍՐՈՎԻՆ ԹԱԳԱՎՈՐԵՑՆԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ինչպես Աստվածաշնչի մեջ գտնում ենք ասված՝ եբրայական ազգը դատավորներից հետո, անիշխանության անխաղաղ ժամանակ, չունեի թագավոր և ամեն մարդ վարում էր ըստ իր հաճույքի, նույն բանը կարելի էր տեսնել և մեր երկրում: Որովհետև երբ երանելի Տրդատը վախճանվեց, Բակուր մեծ իշխանը, որ կոչվում էր Աղձնիքի բղեշխ, տեսնելով որ Սանատրուկը թագավորեց Փայտակարանում, նույնը կամեցավ և ինքն անել, սակայն չթագավորել, որովհետև Արշակունի չէր, այլ կամեցավ ինքնազլուխ լինել: Ուստի Հայոց միաբանությունից անջատվելով՝ ձեռքը մեկնեց Պարսից Որմիզդ թագավորին: Ապա հայոց նախարարները ուշքի և խելքի գալով՝ ժողովեցին Մեծն Վրթանեսի մոտ և պատվավոր իշխաններից երկու անձ՝ Ծովքի Մար իշխանին և Հաշտյանքի Գագ իշխանին, ուղարկեցին նախագահ քաղաքը գնալու Կոստանդիանոսի որդու՝ Կոստանդ կայսրի մոտ, նվերներով և թղթով, որ ուներ հետևյալ ձևը:

Ե

ՀԱՅՈՑ ԹՂԹԻ ՊԱՏՃԵՆԸ

«Վրթանես եպիսկոպոսապետը և նրա իշխանության տակ գտնվող եպիսկոպոսները և Մեծ Հայաստանի բոլոր նախարարները մեր տիրոջ՝ ինքնակալ Կոստանդ կայսրին ողջուն են մատուցանում:

Հիշիր քո հոր Կոստանդիանոսի ուխտն ու պայմանը մեր Տրդատ թագավորի հետ և մեր երկիրը մի թողնիր անաստված պարսիկներին, այլ օգնիր մեզ զորքով՝ Տրդատի որդուն՝ Խոսրովին թագավորեցնելու համար: Որովհետև Աստված ձեզ ոչ միայն

Եվրոպային տիրացրեց, այլն ամբողջ Միջերկրայքին և ձեր գորության ահը մինչև աշխարհի ծայրը տարածվեց: Եվ մենք խնդրում ենք, որ դուք ավելի և ավելի տիրանաք: Ողջ եղեք»:

Կոստանդն այս նկատի առնելով իր պալատի կառավարիչ Անտիոքոսին մեծ զորքով ուղարկեց, նաև ծիրանի զգեստ ու պսակ և թուղթ հետևյալ ձևով:

ԿՈՍՏԱՆԴԻ ԹՈՒՂԹԸ

«Ինքնակալ Ավգոստոս կայսրը քեզ՝ Մեծն Վրթանեսիդ և քո բոլոր աշխարհականներին ողջունում է:

Մեծ զորք ուղարկեցի օգնության և հրաման ձեզ վրա թագավորեցնելու Խոսրովին՝ ձեր Տրդատ թագավորի որդուն, որպեսզի բարեկարգության մեջ հաստատվեք և հավատարմությամբ մեզ հպատակվեք: Ողջ եղեք»:

Զ

ԱՆՏԻՈՔՈՍԻ ԳԱԼՈՒՍՏԸ ԵՎ ՆՐԱ ԳՈՐԾԵՐԸ

Անտիոքոսը եկավ, Խոսրովին թագավորեցրեց և չորս սպարապետներին հանձնեց զորքի վրա նույն իշխանությունը, որոնց նշաակել էր Տրդատն իր կենդանության ժամանակ՝ իր դայակ Արտավազդ Մանդակունու մահից հետո, որ միակ սպարապետն էր և բոլոր հայոց զորքերի զորավարը: Առաջին՝ Բագրատ ասպետը արևմտյան գնդի զորավար, երկրորդ՝ վրաց առաջնորդ և Գուգարացոց բղեշխ Միհրանը՝ հյուսիսային զորքի սպարապետ, երրորդ՝ Ամատունյաց նահապետ Վահանը՝ արևելյան գնդի զորավար, չորրորդ՝ Մանաճիհի Ռշտունյաց նահապետը՝ հարավային զորքին սպարապետ: Եվ զորքը բաժանեց, տվեց յուրաքանչյուրին իր բաժինը: Մանաճիհիին հարավային զորքով, կիլիկյան զորքն էլ նրանց հետ, ուղարկեց Ասորեստանի և Միջերկրայքի կողմերը, իսկ Ամատունյաց Վահան նահապետին արևելյան գնդով և նրանց հետ դադատացի զորքերը ուղարկեց Ատրպատականի կողմերը՝ պահպանելու երկիրը պարսից թագավորից:

Իսկ ինքը թողնելով Խոսրովին,- որովհետև մարմնով փոքր էր, թույլ ոսկորներով և պատերազմական հասակ և հարմարություն չունեի, - առավ իր հետ Միհրանին և Բագրատին իրենց զորքերով, և բոլոր հունական զորքի հետ միասին դիմեց Սանատրուկի վրա: Իսկ նա, Փայտակարան քաղաքը պարսկական զորքերով լցնելով, շտապով գնում ապավինում է Շապուհ թագավորին Աղվանից նախարարների հետ միասին, որ նրանք չհնազանդվեցին և խաղաղությամբ չնվաճեցին, հրամայում է պառակտվածների իշխանությունն ավարառությամբ տկարացնել, իսկ ինքը հարկ ժողովելով գնում է կայսրի մոտ:

Է

ՄԱՆԱԾԻՀՐԻ ՀԱՆՅԱՆՔԸ ՄԵԾՆ ՀԱԿՈԲԻ ԴԵՄ ԵՎ ՆՐԱ ՄԱՀԸ

Մանաճիհը հայոց հարավային գնդով և կիլիկյան զորքով Ասորեստանի կողմերը գնալով պատերազմեց Բակուր բղեշխի դեմ և սպանեց նրան, իսկ նրա զորքերն ու նրան օգնության ուղարկված պարսիկներին հալածեց: Բակուրի որդուն, Հեշային ձերբակալելով՝ երկաթե կապանքներով ուղարկում է Խոսրովին, իսկ նրա իշխանության գավառներն անխնա սրի է մատնում, ոչ միայն կովոդներին, այլև ռամիկ գյուղացիներին, և շատ գերիներ է առնում Մծբինի կողմերից, որոնց թվում նաև Հակոբ Մեծն եպիսկոպոսի ութ սարկավագներին: Հակոբը նրանց հետևից գալով՝ հորդորում է Մանաճիհին արձակել ռամիկ գերիներին, քանի որ նրանք անմեղ են, բայց Մանաճիհը չի համաձայնում, պատճառ բերելով թագավորին:

Հակոբը դիմում է թագավորին, սրա վրա Մանաճիհին ավելի է չաքանում, և գավառացիների թելադրությամբ նրա ութ սարկավագներին, որ կալանավորված էին, հրամայում է ծովը նետել: Երբ այս լսում է Մեծն Հակոբը, սաստիկ բարկացած վերադառնում է իր տեղը, ինչպես Մովսեսը Փարավոնի մոտից, բարձրանում է մի լեռ, որտեղից ամբողջ գավառն երևում էր, և անիծում է Մանաճիհին և նրա գավառը: Եվ Աստծու դատաստանը շուտ վրա է հասնում, որովհետև Մանաճիհը Հերովդեսի նման տեսակ – տեսակ ցավերից բռնվում է և մեռնում, իսկ գավառի պտղաբեր ջրաբքի հողերը աղուտների են փոխվում, երկինքը նրանց վրա պղինձ է դառնում ըստ Սուրբ գրքի, ծովն էլ հակառակելով՝ բարձրանում ծածկում է արտերի սահմանները: Երբ այս բաները լսում են Մեծն Վրթանեսը և Խոսրով թագավորը, զայրանալով հրամայում են գերվածներին արձակել, և նույն մարդուն դիմել զոջումով ու աղաչանքով, որ գուցե Աստծու բարկությունը դադարի: Եվ Մանաճիհի որդին ու ժառանգը, Հակոբի այս

աշխարհից փոխվելուց հետո, գեղեցիկ ապաշխարությամբ, հորդ արտասունքներով ու հառաչանքներով նրա բարեխոսությամբ ստացավ գավառի բժշկությունը:

Ը

ՓՈՔՐ ԽՈՍՐՈՎԻ ԹԱԳԱՎՈՐԵԼԸ, ԱՐՔՈՒՆԻՔԸ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼԸ ԵՎ ԱՆՏԱՌ ՏՆԿԵԼԸ

Պարսից Որմիզդ թագավորի երկրորդ և Կոստանդի ինքնակալության ութերորդ տարում նրա օգնությամբ թագավորեց Խոսրովը, նա էլ հոր նման, ոչ մի քաջագործություն ցույց չտվեց, նա նույնիսկ հակառակություն ցույց չտվեց անջատված կողմերի վերաբերմամբ, մի անգամից հետո, որ հունական զորքերից կրեցին, այլ պարսից թագավորին իր կամքին թողնելով՝ նրա հետ խաղաղություն է կնքում, բավական համարելով տիրել մնացած սահմաններին, բոլորովին չհակվելով ազնիվ մտածումների: Որովհետև թեպետ նա մարմնով փոքր էր, բայց ոչ Ալեքսանդր Մակեդոնացու չափ, որ միայն երեք կանգուն հասակ ուներ, որ սակայն չէր խափանում նրա հոգու աշխույժը: Իսկ սա անփույթ լինելով քաջության ու բարի հիշատակների՝ զբաղված էր զբոսանքներով, թռչնորսությամբ և այլ որսերով, որի համար էլ նա անտառ տնկեց Ազատ գետի մոտ, որ մինչև այսօր էլ կոչվում է նրա անունով:

Նաև արքունիքը փոխադրում է անտառից վերև մի բլուրի վրա և շինում է արևից պատսպարված ապարանք, այս տեղը պարսկական լեզվով կոչվում է Դվին, որ նշանակում է բլուր: Որովհետև այդ ժամանակ Հրատն ուղեկցում էր Արեգակին և անմաքուր ջերմ օդը զարշելի հոտ էր բուրում, ուստի Արտաշատում բնակվողներն այս բանին չդիմանալով՝ կամավոր հանձն առան այս տեղափոխությունը:

Թ

ՄՐԱ ԺԱՄԱՆԱԿ ՀՅՈՒՄԻՍԱՅԻՆ ԱԶԳԵՐԻ ԱՐՇԱՎԱՆՔԸ ՄԵԶ ՎՐԱ, ԵՎ ՎԱՀԱՆ ԱՄԱՏՈՒՆՈՒ ՔԱԶԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Սրա ժամանակ հյուսիսային Կովկասի բնակիչները միաբանելով, գիտնալով նրա թուլասրտությունն ու ծուլությունը, մանավանդ հրապուրվելով Սանատրուկի թելադրությունից, պարսից Շապուհ թագավորի գաղտնի հրամանով արշավեցին ու հասան մեր երկրի կենտրոնական վայրերը մեծ բազմությամբ, մոտ երկու բյուր մարդով: Պատերազմով նրանց դեմ դուրս եկան հայոց արևելյան և արևմտյան զորքերն իրենց զորապետներով, այսինքն՝ Բագրատ ասպետով և Ամատունյաց Վահան նահապետով: Որովհետև մեր հարավային գնդերը Խոսրովի մոտ էին Ծոփաց աշխարհում, իսկ Միհրանին սպանել ու մեր հյուսիսային գունդը ջարդել ու փախցրել էին թշնամիները և այս կերպ հասել էին մինչև Վաղարշապատ ու պաշարել: Նրանց վրա հանկարծակի հարձակվեցին մեր արևելյան և արևմտյան զորքերը և ետ վանեցին դեպի Օշականի առապարը և թույլ չտվին, որ նրանք ցրիվ գալով նետաձգություն կատարեն ըստ իրենց սովորության, այլ քաջաձի հեծյալները նրանց շտապ շտապ ու արագապես հետամուտ լինելով մղեցին քարքարոտ դժվար տեղերը, այնպես որ թշնամիներն ակամայից ստիպվեցին ճակատամարտ տալու:

Նրանց նիզակավորների զորագլուխն էր մի վիթխարի հսկա, սպառազինված և ամբողջ մարմինը ծածկված խիտ թաղիքով, այսպես նա արշավում էր զորքի մեջ: Հայոց քաջերն աչքերը դեպի նա պահելով՝ հարձակվում էին վրան, բայց չէին կարողանում վնասել, որովհետև երբ նիզակով խփում էին, թաղիքակիրը շրջվում էր: Այս ժամանակ քաջ Վահան Ամատունին դառնալով դեպի կաթողիկե եկեղեցին՝ ասաց. «Օգնիր ինձ, Աստված, դու որ Դավթի պարսաքարը դիպցրիր խրոխտացող Գողիարթի ճակատին, իմ նիզակս էլ ուղղիր այս հզորի աչքին»: Նրա խնդրանքը զուր չանցավ, ձիու գավակից խփելով՝ գետին գլորեց ահագին հսկային: Այս դիպվածն առիթ դարձավ թշնամիների փախուստին և հայոց զորքին զորացրեց հաղթանակ տանելու:

Այստեղից Ծոփաց աշխարհը դառնալիս՝ Բագրատն առանց նախանձի հաստատապես վկայում է թագավորին Վահանի քաջագործությունների և այս առաքինական դիպվածի մասին: Ուստի թագավորը նրան է պարգևում ճակատամարտի տեղը, Օշականը, որտեղ Վահանն ինքնակամ դեմ ելավ ու մենամարտեց հսկա թշնամու հետ: Իսկ Միհրանի փոխարեն զորքի վրա նշանակում է Գարջույլ Մաղխագին, Խորխոռունիների նահապետին:

Ժ

ԽՈՍՐՈՎԻ ՎԱԽՃԱՆՎԵԼԸ ԵՎ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՊԱՐՍԻԿՆԵՐԻ ՀԵՏ